



## Jettegryter i Lånke

Helt fra menneskenes første begynnelse har vel jettegrytene vært beundret og utforsket. Helt fra urtiden ble jettegrytene forbundet med mystikk og overnaturlige ting. Navnet Jette ble forbundet med troll og kjemper, og om noe som har store dimensjoner. I det svenske språket brukes ordet Jette om store ting når noe skal forklares, som for eksempel en stor stein eller ei stor elv. En skal vel ikke se bort i fra at større jettegryter også kunne bli brukt som boplasser i kortere eller lengre tid av året av våre forfedre og fangstfolk. Vegger og overheng i jettegrytene dannet et naturlig tak og ly mot vær og vind. Her var det gode jaktsteder, viltet kunne bli drevet utfor stup og ble fanget på denne måten. De største jettegrytene finner vi på plasser der ingen større elver renner i dag. Det kan vel ved første øyekast være vanskelig å forestille seg hvordan ismeltingen foregikk. Men det er takket være jettegryter og skurestriper i fjelloverflaten at vi kan danne oss et bilde av hvordan de enorme is massene satte seg i bevegelse ut mot havet og nedsmeltingen foregikk.

Under siste istid, fra omkring 70,000 til 10,000 år f. Kr. var landmassene presset ned til omtrent 180 meter under dagens nivå. Is-trykket og nedpressingen var størst i de indre deler av fylket. Her var tykkelsen på isen opp mot 3 kilometer tykk, og ble mindre ute ved kysten. Forskerne har regnet ut at nedsmeltingen fra siste istid strakk seg over en periode på under 2000 år. Under denne nedsmeltingen var det et skiftende klima, med både kalde og varmere perioder. Dette påvirket også hastigheten på nedsmeltingen. Mesteparten av de bebodde deler av fylket i dag er gammel sjøbunn. I et belte på ca. 160 til 170 meter over dagens havnivå er det her i Lånke ved flere anledninger ved gravearbeider funnet konsentrerte renner med blåskjell. Dette beviser at strandlinja en gang har gått i dette området. Ute på Skatval, ved Røkke, kan en den dag i dag se rester etter flere forskjellige flomål nedover i den bratte dyrka jorda ned mot sjøen.

Etter som istiden gikk mot slutten og breene trakk seg tilbake, minsket trykket og landet begynte sakte men sikkert å heve seg opp av sjøen. Ismeltingen gikk i rykk og napp etter som klimaet forandret seg. Fortsatt i dag så har vi her i Trøndelag en landheving på omkring 3 – 4 millimeter i året, som er en sen virkning etter isens enorme tyngde.

På veien ut mot havet formet ismassene og smeltevannet terrenget. De løseste fjellmassene lot seg forme og store blokker og steiner ble skjøvet som med en stor bulldoser foran ismassene, mens de aller hardeste fjellformasjonene ikke lot seg forandre like mye. Men på de aller hardeste bergoverflatene kan en lese ut i fra skurestripene i fjellet, hvilken retning breisen har skurt over fjelloverflaten. De løsmassene og steinene som vi har rundt oss her i dag kan godt hende ha blitt fraktet med isen – kanskje helt fra øst i Russland. En geolog vil lese seg til mye ut fra å studere terrenget rundt jettegryten. Bergarten i dette området består hovedsakelig av Fyllitt som er en metamorf bergart som ble dannet ved at leire ble presset ned til 5 – 10 km dyp i jordskorpen og er blitt skiferaktig. Bergarten har en innblanding av Kvarts, Feltspat og Muskovitt

Etter at den enorme breisen endelig var smeltet bort, var terrenget formet. De hardeste bergartene var mer motstandsdyktig for den påkjenning isens vandring påførte og formet terrenget. Mens de bløtteste bergartene ble lettere formet, og løssteinene ble liggende

igjen rundt i terrenget. Senere kom trær og busker og formet naturen, slik vi kjenner den i dag.

### **Jettegryter ble dannet**

Der hvor forholdene lå til rette for det, ble jettegrytene til. Grytene er som oftest å finne i kanten av en bratt fjellhammer. Som oftest er det i dag bare halve gryter å finne. Det kan forklares med at den andre halvparten av jettegrytene var opprinnelig i selve breisen. De store mengdene med smeltevann tok seg frem under isoverflaten i de retninger breen hellet. På den måten kunne brevannet like godt renne eller bli presset i motbakke som i unnabakke. Ved at smeltevannet rant i store tunneler under isen, ble trykket enormt høyt, sammenlignet med en åpen elv. På sin vandring ut mot havet tok vannet med seg løs grus og steiner fra fjellgrunnen.

På enkelte plasser ble løsmassene satt i roterende bevegelse, og i løpet av et par tusen år slipte vannet seg ned gjennom berget som en stor borekrone og etterlot seg karakteristiske jettegryter som vi finner flere steder i Lånke.

### **Jettegrytene på Dravengskogen i Lånke**

Jettegrytene på Dravengskogen er sannsynligvis den største forekomsten som er funnet i Stjørdalsdistriktet. Den største her er ca. 7,5 meter i tverrmål, og har en dybde på omtrent 11 meter.

Her inne under den bratte bergveggen på Dravengskogen står det en 12 – 13 store og små gryter side om side. Ikke alle er så komplette og flotte som den aller største, men mengden av gryter tyder på at her har det virkelig hvert stor vannføring den gang isen trakk seg tilbake. I dag er det ingen elv i nærheten. Svært ofte kan en se at mange av jettegrytene har begynt i det små oppe på toppen, og grytene blitt større og utvider seg, etter som de har boret seg nedover i fjellet. Slik er det også med jettegrytene oppe på Dravengskogen. Fra andre plasser i landet, der det er foretatt større undersøkelser av tilsvarende jettegryter, har de sett på gryter som er blitt dannet i bergarten Fyllitt og med en diameter på 7 – 8 meter. Ofte har de en total høyde, eller dybde, på mer enn 20 meter. Med disse fakta til bakgrunn, kan en gå ut i fra at grytene i dette området også har hvert mye høyere enn hva terrenget viser i dag. Det ligger sikkert mye løs masse og slipesteiner i bunnen av grytene.

### **Andre jettegryter i Lånke**

Oppe i "Trångskurru" øverst i Geving skal det være ei jettegryte og ved den gamle ferdselsveien over Gammelåsdalen på Gevingåsen, ligger det tre jettegryter like ved hverandre, i nærheten av den oppmerkede Pilegrimsleden. Disse grytene har tverrmål på flere meter og rotasjonsstriper i bunnen. Men også her er det bare halve grytene som står igjen. Resten av gryta har stått i breisen. I Stubergsåsen rett opp for veien som tar av til Åsgrenda i Sorte, er det funnet jettegryter. Og inne på Leksdal allmenning i elva Nevra, har brevann med grus og stein boret seg ned i grunnen med stor rotasjonskraft og etterlot seg en jettegryte.

Men den mest spesielle jettegryta i Lånke er å finne oppe i Furuhaugen i Sætnanåsan. Her blir plassen gryta befinner seg, kalt for Grøbbå. Navnet Grøbbå og Grøbbåsen er også kjent fra andre plasser. Navnet betyr en fordypning i terrenget. Navnet er blitt brukt med rette, for der gryta ligger, er det virkelig en fordypning i terrenget. Det helt spesielle med denne

jettegryta er at her har brevannet boret seg et hull rett ned igjennom fjellets overheng. Gryta er bevart med fjell helt rundt på alle kanter. Her kan en gå inn under bunnen på gryta, legge hode bakover og titte opp på himmelen igjennom gryta. Rester etter bunnen av gryta har rast ut, og er å finne nedunder overhengen i fjellet.

Enten har vannet klart og boret seg helt igjennom fjellet, eller så har gryta blitt sprengt i stykker ved at vann har samlet seg i gryta. Frosten har så sørget for at bunnen har revnet i senere tid. Å finne jettegryter der hele gryta er bevart slik som denne, hører med til sjeldenheten. Også på landsbasis er de halvformede grytene i et klart flertall.

### **Det var delte oppfatninger om jettegrytenes opphav**

Det er ikke så rart at folk før i tida trodde at det var jettene (eller vettene) som hadde lagd disse merkelige jettegrytene. Hvordan i alle dager kunne det elles ha gått til? De kunne også undre seg over store steiner som låg litt for seg selv ute i terrenget. Ofte kunne de ligge høyt oppe på fjellet. Flere steder vart slike steiner kalt for vettersteiner. Hvordan kunne slike store steiner elles ligge slik for seg selv, dersom det ikke var de store og sterke vettene som hadde kasta de frå seg? I riktig gamle dager var det mye som folk ikke helt forstod. Og de underjordiske fikk skylla for mangt og mye. I Norge har vi også flere andre navn på disse vettene : jotun, jøtul og jutul. I de gamle gudefortellingene kan en lese om jotnene i Jotunheimen. Der hadde jotnene hatt mye arbeid med å kaste stein.

På 1700-tallet var folk åpne for at jettegryter kunne skyldes geologiske fenomener. Men da sogneprest Johan Nicolai Wilse omtalte dem i sin beskrivelse av jettegrytene i Spydeberg året 1779, hullet han mer til den tanken at de var menneske skapte, siden de fantes på steder der det ikke var vann. I Sverige forbandt man dem med Olav den hellige og kalte dem ofte «St. Oles gryter», og de gikk for å kunne helbrede sykdom om man kastet penger nedi, forteller han.

Han nevner videre en spiralformet jettegryte ved Vestby prestegård. Wilse mente den var laget av munk, «som hadde Tiid nok til saa langsomt Arbeide, her blev da en forunderlig følgelig snart en hellig Kilde, ey større end man deraf kunde optage det nedkastede Offer.»Wilse forbinder munk med griskhet og falske mirakler.

Kilder:

- *August Nissen, ved NGU i Trondheim.*
- *Lånke Bosetting og Levevilkår, bind 4.*